कोश

क्र.नं. २९

मेदिनी

" Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

५।

मेदिनीकोशपत्र

" Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

मदि० १

(२)

॥श्रीगणेशायनमः॥ दृषाङ्कायनमस्तस्मैयस्यमौलिविलम्बिनी॥जटावेष्टनजांशोभांवि
भावयजान्हवी॥१॥पूर्वाचार्यकृतीर्वीक्ष्यशब्दशास्त्रंनिरूप्यच॥नानार्थशब्दकोषोयंलिङ्ग
भेदेनकथ्यते॥२॥प्रायशोरूपभेदेनविशेषणवशात्क्वचित्॥स्त्रीपुन्नपुंसकंज्ञेयंविशेषो
क्तेश्चकुत्रचित्॥३॥त्रिलिङ्ग्यांत्रिष्वितिपदंमिथुनेचद्वयोरिति॥निषिद्धलिङ्गंशेषार्थंत्वन्ता
थादिनपूर्वभाक्॥४॥रूपाद्यक्तंलिङ्गमुक्तंलिपिश्रान्तिच्छिदेक्वचित्॥विशेषनिघ्नेऽनुक्तेपि
विज्ञेयावाच्यलिङ्गतां॥५॥गुणेशुक्लादिकद्वाद्याःपुंसिस्युस्तद्वतित्रिषु॥तीक्ष्णाद्याश्चगुणे
क्लीबंगुणिलिङ्गास्तुतद्वति॥६॥क्लीबपुंसोरपिस्त्रीत्वंक्वाप्यल्पत्वविवक्षया॥जातिवाचकश
ब्दानामपिस्त्रीत्वंविवक्षया॥७॥उद्भिदःप्रसवेक्लीबेहरीतक्यादयःस्त्रियाम्॥पुष्पेजातीप्र
भृतयःस्वलिङ्गाव्रीहयःफले॥८॥प्राङ्नानार्थानतल्लिङ्गंद्वयोर्द्वंद्वेनचैकता॥शब्दावृत्तिर्न १

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai joint project

(2A)

लिङ्गेऽन्त्ये सप्तमी न विशेषणे ॥९॥ क्लीबे नपुंसके पुंस्त्रिस्त्रियां यो भिन्नि च द्वयोः ॥ त्रिषु चेत्यादि यद्रू
पं तल्लिङ्गस्यैव वाचकम् ॥१०॥ नानार्थः प्रथमांतोऽत्र सर्वत्रादौ प्रदर्शितः ॥ सप्तम्यन्ताभिधेये
षु वर्त्तमानो विनिश्चितः ॥११॥ एकद्वित्रिचतुःपञ्चषड्वर्णानुक्रमात्कृतः ॥ स्वरकाद्यादिकाद्या
न्तवर्गैर्नानार्थसंग्रहः ॥१२॥ नानार्थकोषपुस्तकभारार्जनदुःखहानये कृतिनः ॥ मेदिनिक
रकृतकोषो विशुद्धलिङ्गो भिलिख्यतामेकः ॥१३॥ कैकम् ॥ को ब्रह्मणि समीरात्मयमदक्षेषु
भास्करे ॥ कामग्रन्थौ च क्रिणि च पतत्रि पार्थिवे तथा ॥१४॥ मयूरेऽग्नौ च पुंसि स्यात्सुखशीर्ष
जलेषु कम् ॥ कद्वि ॥ अर्कोऽर्कपर्णे स्फटिके खौ ताम्रो दिवस्पतौ ॥१५॥ अङ्को रूपकभेदाङ्गयि
- रेखाजिभूषणे ॥ रूपके शान्तिकोत्सङ्गस्थानेऽङ्कं पापदुःखयोः ॥१६॥ एकं संख्यान्तरे श्रेष्ठे केव
लेतरयोस्त्रिषु ॥ कर्कः कर्कैट्सिते वन्हौ शुक्लाश्वे दर्प्पणे घटे ॥१७॥ कङ्कः श्रेष्ठ द्विजे ख्यातो लोहपृष्ठ

मेदि०
२
(3)

कृतान्तयोः॥ कल्कोऽस्त्री घृततैलादिशेषे दम्भे बिभीतके॥१८॥ विट्कं द्वयोश्च पापे च त्रिषु मापा
शये पुनः॥ काकः स्याद्वायसे वृक्षप्रभेदे पीठसर्पिणि॥१९॥ शिरोऽवक्षालने मानप्रभेदे द्वीप
भेदयोः॥ काका स्यात्काकनासायां काकोली काकजंघयोः॥२०॥ रक्तिकायामामलक्यां काकमा
च्यां च योषिति॥ काकं स्यात्सुरतबन्धे स्यात्काकानामपि संहतौ॥२१॥ किष्कुर्द्वयोर्वितस्तौ प्रकोष्ठेऽपि
करेऽपि च॥ कोकश्चक्रे चक्रेऽन्ये क्ष्यां खर्जूरीद्रुमदर्दुरे॥२२॥ छेको गृहाश्रितमृगपक्षिणोर्नाग
रे त्रिषु॥ टङ्को नीलकपित्थे च खनित्रे टंकनेऽस्त्रियाम्॥२३॥ जङ्घायां स्त्री पुमानकोपोऽसिको
शे ग्रामदारणे॥ तर्कः कांक्षावितर्कोहहेतुशास्त्रेषु कथ्यते॥२४॥ त्रिकाकूपस्य नेमौ स्यात्त्रिकं २
पृष्ठाधरे त्रये॥ लोकं पुत्रे स्कतायाश्च द्विकः स्यात्काककोकयोः॥२५॥ न्यंकुस्तु ना मृगे पुंसि नाक
स्तु त्रिदिवेऽम्बरे॥ नाकुर्मुन्यन्तरे पृथ्वीधरवल्मीकयोः पुमान्॥२६॥ निष्कमस्त्री साष्टहेमशते

(3A)

दीनारकर्षयोः॥वक्षोऽलङ्करणेहेमपात्रेहेमपलेपिच॥२७॥पकोऽस्त्रीकर्द्दमेपापेपाकःपरि
णतौशिशौ॥केशस्यजरसाशौक्ल्येस्यात्प्रायादौपचतेपिच॥२८॥बकस्तुबकपुष्पेस्यात्कह्वेश्रीदेच
रक्षसि॥भूकंछिद्रेचकालेचभेकोमंडूकमेघयोः॥२९॥मुष्कोमोक्षकवृक्षेस्यात्संहतौवृषणेपि
च॥मूकस्त्ववाचिनादैन्येरंकःकृपणमंदयोः॥३०॥एकानघस्तुरेकच्छुंनवजातरजःस्त्रियाम्
सम्पूर्णोदुलिथौरेकःशंकायांचविरेचने॥३१॥एकस्तुक्रयभिद्वीप्सोरोकंनाविचलैविले॥लं
कारक्षःपुरीशाखाशाकिनीकुलटासुच॥३२॥लोकोजनेपिभुवनेवल्कंवल्कलशल्कयोः॥वं
कःपर्य्याणभागेनानदीपात्रेचभंगुरे॥३३॥शल्कंतुशकलेवल्केशाकोजात्यन्तरेन्तपे॥शंकुःसं
ख्याऽस्त्रयादोभित्कीलंशाकलुषेषुना॥३४॥शंकात्रासेवितर्केचशाकोद्वीपान्तरपिच॥शाको
द्रुमविशेषेचपुमान्हरितकेऽस्त्रियां॥३५॥शुकोव्यासस्ततेकीरेरावणस्यचमंत्रिणि॥शिरीष

पादपेपुंसिग्रंथिपर्णेनपुंसकम्॥३६॥शुल्कंघट्टादिदेयेस्याद्धरादर्थग्रहेऽस्त्रियाम्॥श्रूकोऽस्त्री
शुङ्गदययोःश्लोकःपद्येयशस्यपि॥३७॥शौकंशुकगणेस्त्रीणांकरणेस्तूकइत्यपि॥वाणवातो
त्पलेस्तोकस्त्रिष्वल्पेघातकेपुमान्॥३८॥कत्रिः॥अशोकंत्रिषुनिःशोकेपुंसिकंकेल्लिपादपे॥
(५) स्त्रीयांतुकटुरोहिण्यांपारदेस्यान्नपुंसकम्॥३९॥अलकाकुबेरपुर्य्यामास्त्रियांचूर्णकुन्तले॥अ
भीकःकामुकेक्रूरेनिर्भयेत्रिषुनाकवौ॥४०॥अनीकोऽस्त्रीरणेसैन्येप्यणुकोनिपुणाल्पयोः॥
अलीकमप्रियेपिस्याद्दिव्यसत्येनपुंसकम्॥४१॥अनूकंतुकुलेशीलेपुंसिस्याद्गतजन्मनि॥अं
शुकंश्लक्ष्णवस्त्रेस्याद्वस्त्रमात्रोत्तरीययोः॥४२॥अन्तिकंनिकटेवाच्यलिङ्गंस्त्रीशातलौषधौ॥
चुल्ल्यांज्येष्ठभगिन्यांचनाट्योक्त्यांकथ्यतेऽन्तिका॥४३॥अलर्कोधवलार्केस्याद्योगोन्मादित २
कुक्कुरे॥अम्बिकापार्वतीमात्रोर्ध्तराष्ट्रस्यमातरि॥४४॥अम्बिकाधूतभेदेचरजन्यामपियो

(5A)

बिति॥अम्लिकातित्तिडीकाम्लोद्गारश्चाङ्केरिकासुच॥४५॥अर्भकःकथितोवालेमूर्खेपिच
कृशेपिच॥आनकःपटहेभेर्य्यांमृदङ्गेध्वनदम्बुदे॥४६॥आढकोतुतुवर्य्यांस्त्रीपरिमाणान्त
रेत्रिषु॥आलोकस्तुपुमान्द्योतेदर्शनेवंदिभाषणे॥४७॥आन्हिकंदिननिवर्त्येत्रिलिङ्गमथ
नद्वयोः॥नित्यक्रियाभाजनयोर्द्वन्द्वेप्रकरणस्यवा॥४८॥आतंकोरोगसंतापशंकासुमुरज
ध्वनौ॥इक्ष्वाकुःकटुतुंब्यांस्त्रीसूर्य्यवंशनृपेपुमान्॥४९॥उलूकःपुंसिकाकाराविन्द्रेभारत
योधिनि॥उदर्कःश्वःकालीनफलेमदनकंटके॥५०॥उष्मकस्तुनिदाघेस्यादातुरेक्षिप्रका
रिणि॥उल्मुकाम्लत्तिकाभांडमेदेविकरभोस्त्रियां॥५१॥ऊर्मिकाचांगुरीयेस्याद्वस्त्रभंगतरं
गयोः॥कनकंहेम्निपुंसिस्यात्किंशुकेनागकेसरे॥५२॥धत्तूरेकांश्वनालेचकालीयेचम्प
केपिच॥५३॥करकस्तुपुमान्पक्षिविशेषेदाडिमेपिच॥५३॥द्वयोर्मेघोपलेनस्त्रीकरकःच

मेदि०
४

(5)

कमण्डलौ॥ क्रमुकस्तु पुमान्भद्रमुस्तके ब्रह्मदारुणि॥५४॥ फलेकार्पासिकायांचपट्टिकाध्रेलो
पूगयोः॥ कटकोऽस्त्री नितम्बेऽद्रेर्दन्तिनान्दन्तमण्डले॥५५॥ सामुद्रलवणेराजधानीवलय
योरपि॥ कटुकाकटुरोहिण्यांस्त्रियांव्योषेनपुंसके॥५६॥ कंटकोनस्त्रियांक्षुद्रशत्रौमत्स्या
दिकीकसे॥ नैय्योगिकादिदोषौस्तौ स्याद्रोमाञ्चेद्रुमांगयोः॥५७॥ करकोमस्तकेऽशास्यनारि
केलफलास्थिनि॥ कलंकोऽङ्केऽपवादेचकालायसमलेपिच॥५८॥ कर्णिकाकरिहस्ताग्रेकरम
ध्यांगुलावपि॥ क्रमुकादिच्छगांशोक्तवराटेकर्णभूषणे॥५९॥ कणिकाकथ्यतेऽलन्तसूक्ष्मवस्त्व
ग्निमन्थयोः॥ कचाकुस्तुदुराधर्षेदुःशीलेचविलेशये॥६०॥ कञ्चुकोवारणेस्यात्रिर्मोकेकरभे ४
पिच॥ वर्द्धापकगृहीतांगास्थितवस्त्रेचचोलके॥६१॥ कञ्चुक्योषधिभेदेऽथकारिकानट्योषि
ति॥ कृतौविवरणश्लोके शिल्पयातनयोरपि॥६२॥ नपुंसकस्तुकर्म्मादौकारकंकर्त्तरित्रिषु॥ का

(5A)

मुकः कामनेऽशोकपादपेच तिमुक्तके ॥६३॥ कार्मुकन्धनुषिस्याच्चावेणौकर्म्मक्षमेऽन्यवत्॥
काचूकः कृतवाकौस्यात्पीतमस्तककोकयोः ॥६४॥ क्षारकः पक्षिमत्स्यादिपिटकेजालके
च ॥ कालिकाचर्चिकाभेदेकालत्र्यंवृश्चिकपत्रयोः ॥६५॥ क्रमदेयेवस्त्रमूल्येधूसरीनवमेघ
योः ॥ पटोलशाखारोमालीमांसीकाकीशिवास्वच ॥६६॥ मेघावलौचकिम्पाकोमहाकालफ
लाज्ञयोः ॥ कीचकोदैत्यभिद्वातहतसस्वनवंशयोः ॥६७॥ कीटकः कृमिजातौनानिष्ठुरेपुनर
न्यवत् ॥ कुलकन्तुपटोलेस्यात्सम्बद्धश्लोकसंहतौ ॥६८॥ पुंसिवल्मीककाकेन्दुकुलश्रेष्ठेषुक
थ्यते ॥ क्षुल्लकस्त्रिषुनीचेऽल्पेकुत्सितोमुनिसर्जयोः ॥६९॥ कृषाकुः कपिवह्न्यर्केनापरोत्तापि
नित्रिषु ॥ कुलिकोनागभेदेस्याद्द्रुभेदेकुलसत्तमे ॥७०॥ क्षुरकः कोकिलाक्षेस्याद्गोक्षुरेतिल
कद्रुमे ॥ कूपकोगुणवृक्षेस्यात्तैलपात्रेकुकुन्दरे ॥७१॥ उदपानेऽच्युतयान्तुकूपिकाऽम्भोगतो

मेदि० पले॥ कूलकं न स्त्रियां स्तूपे पुंसि स्यात्तु भूमिपर्वते॥७२॥ कूर्चिका सूचिकायां च तूलिकायां च कु
५ ड्मले॥ कपाटी कुडके क्षीरविकृतावपि योषिति॥७३॥ कृषकः पुंसि फाले स्यात्कर्षके त्वभिधेय
वत्॥ कोरकोऽस्त्री कुड्मले स्यात्कक्कोलके मृणालयोः॥७४॥ कौतुकं त्वभिलाषे स्यादुत्सवे नर्मह
र्षयोः॥ तथा परम्परायातमंगले च कुतूहले॥७५॥ विवाहसूत्रगीतादिभोगयोरपि न द्वयोः॥ कौ
(6) शिको नकुले व्यालग्राहे गुग्गुलुराजयोः॥७६॥ कोषजो लूकयोश्च स्याद्विश्वामित्रमुनावपि॥ कौ
शिका चण्डिकायां च नदीभेदे च योषिति॥७७॥ खनको नोन्दुरौ सन्धिचौरे त्रिषु ददारके॥ खं
गिको महिषी क्षीरफेण शौनिकयोरपि॥७८॥ स्यात्खोलकः स्तूपाके शिरस्त्रवल्मीकपूगकोषेषु ५
गणिकायूथीवेश्याभीतकीरीषु नातु दैवज्ञे॥७९॥ ग्रन्थिकश्चिप्पलीमूले गुग्गुलुग्रन्थिपर्णयोः
करीरे पुंसि दैवज्ञे सहदेवाख्यपाण्डवे॥८०॥ गण्डकः पुंसि खड्गे स्यात्संख्याविघ्नप्रभेदयोः॥ अव

(6A)

च्छेदेऽन्तरायेचगण्डकीसरिदन्तरे॥८१॥ग्राहकोघातिविहगेधान्यानाञ्चग्रहीतरि॥गान्धि
कोलेखकेपिस्यात्स्कगान्धिव्यवहारिणि॥८२॥गण्डकोमलनेधूलौकलोक्तिस्नेहपात्रयोः॥ग्र
ह्यकोनिघ्रकेलेकेगैरिकन्धातुस्कन्नणोः॥८३॥गोलकोविधवापुत्रेजारात्स्यान्मलिकेगुडे॥गो
रंकुःस्यात्पुमान्पक्षिभेदेलग्नकवन्दिनोः॥८४॥चषकोऽस्त्रीस्करापात्रेमधुमद्यप्रभेदयोः॥चु
लुकःप्रसृतौभाण्डभेदेचुलुकवत्पुमान्॥८५॥चतुष्कीमसकहर्म्यांपुष्करिण्यन्तरेपिच॥चारकः
पालकेऽश्वादेःस्यात्सञ्चालकबन्धयोः॥८६॥चित्रकंतिलकेनातुव्याघ्रभिच्चस्त्रुपाठिषु॥चुम्बक
श्चुम्बनपरेधूर्त्तायस्कान्तयोरपि॥८७॥बकुग्रन्थैकदेशाज्ञेघटस्योर्ध्वावलम्बने॥चुल्लकीशिशुमा
रेपिकुण्डीभेदेकुलान्तरे॥८८॥चूलिकानाढकस्यागेकर्णमूलेचहस्तिनां॥चूतकःकूपकेप्यात्रेज
नकःपितृभूभुजोः॥८९॥जम्बूकःफेरवेनीचेपश्चिमाशापतावपि॥जतुकाजिनपत्रायांजतुकंहिंगु

मेदि॰
६

(7)

लाक्षयोः ॥९०॥ जाहको घोङ्घः मार्जारखट्वाकारूण्डिकासु च ॥ जालकं कोरके दम्भे कुलायानाय्ययो
रपि ॥९१॥ नपुंसि मोचकफले स्त्रियां तु वसनान्तरे ॥ गिरिसारे जलौकायामपि स्याद्द्विधवा स्त्रियां ॥
॥९२॥ भटानामस्मरचित्तांगरक्षिण्यां च जालिका ॥ जालिको वाच्यवद्ग्रामजालिजालोपजीविनोः
॥९३॥ जीवकः प्राणके पीतशालक्षपणयोरपि ॥ कूर्चशीर्षेपि पुंसि स्याद्दाजीवे जीविका मता ॥९४
त्रिषु सेवि निवध्याग्नि जीवनो रोहितुण्डुके ॥ डल्लिको द्वर्तनपटे स्त्रियां चोते च ड्डेल्लिका ॥९५॥ आ
तपस्यरुचौ क्लिंठ्यां तु एडुकः शोणकाल्पयोः ॥ डम्बिका जलविम्बे स्यान्मोणके कामुका स्त्रियां ॥९६
तण्डकः खञ्जने फेणे समासप्रायवाचि च ॥ गृहदारुतरुस्कन्धमायाबहुलकेष्वपि ॥९७॥ तक्ष
कस्तु पुमान्नागराजभेदे च वर्द्धकौ ॥ तारको दैत्यभित्कर्णधारयोर्नद्धयोर्दृशि ॥९८॥ कनीनिका
यामक्षे च नपुमांस्त्वात्तरि त्रिषु ॥ तिलको द्रुमरोगाश्वभेदे च तिलकालके ॥९९॥ क्लीबं सौवर्चल

६

क्लोम्लोर्न्नस्त्रियान्तुविशेषके॥ त्रिशंकुर्नाराजभेदेशलभेतृपदंशके॥१००॥ तुरुष्कःसिह्लकेम्लेच्छ
जातौदेशान्तरेऽपिच॥ तूलिकाकूर्च्चिकायाञ्चशय्योपकरणेपिच॥१०१॥ दर्शकःस्यात्प्रतीहारे
दर्शयितृप्रवीणयोः॥ दारकोबालकेपिस्याद्भेदकेप्यभिधेयवत्॥२॥ दारकोग्रावभेदेस्याद्विदग्धे
(7A) मोषकेपिच॥ दीपकंवागलंकारेवाच्यवद्दीपिकारके॥१०३॥ दीपकश्चाजमोदायांयवानीबर्हिचू
डयोः॥ इच्छकीगन्धकुट्यांस्याद्विहाराघवकाशके॥४॥ दूषिकातूलिकायाञ्चमलेस्याल्लोचनस्य
च॥ धनिकासाधुनार्य्योनाधन्याकेत्रिषुसाधुधनिनोश्च॥५॥ स्याद्धेनुकाकरिण्यांधेनावपिनातु
दानवविशेषे॥ धैनुकंकरणेस्त्रीणांधेनूनामपिसंहतौ॥६॥ नर्त्तकःकेवलेपोठगलचारणयोर्नटे
नर्त्तकीलासिकायाञ्चकरेण्वामपियोषिति॥७॥ नग्निकापिकुमार्य्यांस्यात्पुमान्क्षपणवन्दिनोः॥
नरकःपुंसिनिरयदैवारात्रिप्रभेदयोः॥८॥ नन्दकीहरिखंगेचहर्षकेकुलपालके॥ नालीकःशरश

(8)

ल्यांगेध्वजेषण्डेनपुंसकं॥१०९॥नायकोनेतरिश्रेष्ठेहारमध्यमणावपि॥निर्मोकोमोचने
व्योम्निसन्नाहेसर्पकञ्चुके॥१०॥नीलिकानीलिकाक्षुद्रारोगश्रेफालिकासुच॥पराकस्तुव्रते
खड्गे·प्रसेकःसेचनेश्च्युतौ॥११॥प्रतीकोऽवयवेपिस्यात्प्रतिकूलविलोमयोः॥पद्मकंस्यात्
पद्मकाष्ठबिन्दुजालकयोरपि॥१२॥पक्षकस्तुपुमान्पार्श्वद्वा-रेचपार्श्वमात्रके॥पल्यंकोम
ञ्चपर्य्यंकवृषीपर्य्यस्तिकासुच॥१३॥पताकावैजयन्त्यांचसौभाग्येनाटकांगयोः॥पातुकः
पतयालौस्यात्प्रपातजलहस्तिनोः॥१४॥प्राणकःसत्वजातीयेजीकवद्रुमचोलयोः॥पाट
कःस्यान्महाकिष्कौकटकान्तरवाद्ययोः॥१५॥अक्षादिचोलनेमूलद्रव्यापचयरोधसोः॥पा
लंकःशाल्लकीशाकभेदयोःश्राजिपक्षिणि॥१६॥पावकोसदाचारेवन्हिमन्थेचचित्रके॥भल्ला
तकेविडंगेप्याप्रियकःपीतशालके॥१७॥नीपेचित्रमृगेचालौप्रियंगौकुंकुमेपिच॥पिण्याकोऽ ७

(8A)

स्त्रीतिलकल्केहिंगुवाल्हीकसिल्हके॥१८॥पिनाकोऽस्त्रीरुद्रचापेपांशुवर्षत्रिशूलयोः॥वि
टकस्त्रिषुविस्फोटेमञ्जुषायांपुनःपुमान्॥१९॥विष्टकोघृतपूपादौनेत्ररोगांतरेपिच॥पुल
कःकृमिप्रभेदेप्रस्तरभेदेचमणिदोषे॥२०॥रोमांचेहरितालेगजान्नपिंडेचगन्धर्वे॥पुला
कस्तुच्छधान्येस्यात्संक्षेपेभक्तसिक्थके॥२१॥पुष्पकंरीतिपुष्पेचविमानेधनदस्यच॥नेत्ररोगे
तथारत्नकंकणेचरसाञ्जने॥२२॥लोहकांस्येमृदंगारशाकट्यांश्चनपुंसकम्॥स्यात्पुत्रि
कापुत्तलिकादुहित्रोर्यावत्तूलके॥२३॥नापुत्रेसरभेधूर्त्तेशैलवृक्षप्रभेदयोः॥पूर्णकःस्वर्ण
चूडेस्यान्नासाछिन्नातुपूर्णिका॥२४॥पृदाकुर्वृश्चिकेव्याघ्रेसर्पचित्रकयोःपुमान्॥पृथुकःपुं
सिचिपिटेशिशौस्यादभिधेयवत्॥२५॥पेचकोगजलांगूलमूलोपान्तेचकौशिके॥पेटकंपुस्त
कादीनांमञ्जूषायांकदम्बके॥२६॥वल्मीकोरोगभेदेचनाकौचपुंनपुंसकं॥बन्धुकंबन्धुजीवेस्या

(9)

हृन्धूकः पीतशालके ॥२७॥ बन्धकस्स्याद्विनिमये पुंश्चल्यां स्याच्च बन्धकी ॥ बाहुकः कर्कटे चा
केदारस्थहेजलखातके ॥२८॥ बराकः शंकरे पुंसि शोचनीयेऽभिधेयवत् ॥ बालकस्तु शिशावाज्ञे
वलधौ हयहस्तिनोः ॥२९॥ अंगुरीयकहीदे रवलये पुंसि वालिका ॥ बालायां बालुकापुत्रकाहुला
कर्णभूषणे ॥३०॥ वारकोऽश्वगतौ पुंसि वाप्यवस्त्रा निषेधके ॥ वालुकासिकतास्त्रकस्याद्वालुकं ले
लवालुके ॥३१॥ भर्म्मकं रोगभेदस्याद्विडंकं कलधौतयोः ॥ भ्रामको जम्बुके धूर्त्ते सूर्य्यावर्त्ताश्म
भेदयोः ॥३२॥ भालांकः करपत्रे स्याच्छाकभेदे च रोहिते ॥ महालक्षणसम्पन्नपुरुषे कच्छपे
हरे ॥३३॥ भूमिमारच्चनायां स्याद्दशान्तरपरिग्रहे ॥ भूतीकमपि भूनिम्बे दीपकर्पूरकेतृणे ॥
३४॥ मधुकामधुपर्ण्यां स्यान्मधुकं क्लीतके खगे ॥ वल्लंन्तरे नामशाको रोगकीटप्रभेदयोः ॥३५॥ ८
मंएडुकः शोणके मुन्यन्तरे स्याद्भुदवर्च्चसि ॥ मण्डुकपर्ण्यां मण्डुकी मल्लिको हंसभिद्यपि ॥३६॥

मल्लिकातृणशून्येपिमीनमृत्पात्रभेदयोः॥मामकंस्यात्मदीयार्थेत्रिषुपुंसिमुमातुले॥३७
मातृकाधातृकाधात्रोर्देवीभिद्वर्णमालयोः॥मालिकास्त्रसलाप्रुत्रीग्रीवालङ्कारणेषुच॥३८॥पुष्पमा
ल्येनदीभेदेपक्षिभेदेतुमालिकः॥मेचकस्तुमयूरस्यचन्द्रकेश्यामलेपुमान्॥३९॥तद्युक्तेवाच्य
वत्क्लीवंस्रोतोञ्जतान्धकारयोः॥मोचकःकदलीशिग्रुनिर्मोचकविरागिषु॥४०॥मोदकःखा
द्यभेदेऽस्त्रीहर्षुकेपुनरन्यवत्॥यमकंयमजेशब्दालंकारेपुंसिसंयमे॥४१॥याजकस्तुगजेरा
ज्ञोयाज्ञिकेऽप्यथयाज्ञिकः॥याजकेचकुशेचाथयुक्तकंसंशयेयुगे॥४२॥नारीवस्त्राञ्चलेयुक्ते
चलनाग्रेऽविपीतके॥यूथिकाम्लानकेपुष्पविशेषेपिचयोषिति॥४३॥रसिकास्त्रीरसालेक्षुरस
योःसरसेत्रिषु॥रक्तकोबन्धूकरक्तवस्त्रानुरागिषु॥४४॥राजिकेपिचकेदारेराजसर्षप
रेखयोः॥रात्रकंपञ्चरात्रेमा[illegible]विशमाब्दवासिनि॥४५॥रुचकोबीजपूरेचनिष्केदन्तकपोतयोः॥

नद्द्योः सार्जिकारेप्वश्वाभरणमाल्ययोः ॥४६॥ सौवर्च्चले पि मांगल्यद्रव्ये चाप्युलूकटे पि चा
रुण्डिकाद्वारपिण्ड्यां च दूतिकायां रणक्षितौ ॥४७॥ रूपकं नाटके मूर्त्तौ काव्यालंकरणे पि चा
रेणुका विहरेणौ च जामदग्न्यस्य मातरि ॥४८॥ रोहकः प्रेतभेदे ना रोढरि त्रिषु विश्रुतः ॥ लम्पा
को लम्पटे देशे लासको लास्यकारिणी ॥४९॥ मयूरे लसके चाथ लूनको भेदिते पशौ ॥ लोचको
मांसपिण्डेऽक्षितारकायां च कज्जले ॥५०॥ ललाटाभरणे स्त्रीणां कदलीनीलवस्त्रयोः ॥ नि
र्बुद्धौ कर्णपूरे च मूर्व्यां भ्रूभ्रूलथ चर्म्मणि ॥५१॥ वस्तकं रौमके पुंसि शिवमल्ल्यर्कपर्णयोः ॥ व
र्णकश्चारणे स्त्री तु चन्दने च विलेपने ॥५२॥ द्वयोर्माल्यादिपुस्त्री स्यादुत्कर्षे क्वाथनस्य च ॥ व
र्त्तकस्तु खुरेऽश्वस्य विग्रहे वर्त्तकी द्वयोः ॥५३॥ वञ्चकस्तु खले धूर्त्ते गृहबभ्रौ च जम्बुके ॥ व्यली
कमप्रियाकार्य्यवैलक्ष्ये चापि पीडने ॥५४॥ ना नागरेऽथ वाह्लीकं वाह्लिकं धीरहिङ्गुनोः ॥ द्वावे

(10)

(10A)

तौपुंसिदेशस्यप्रभेदेतुरगान्तरे॥५५॥वार्द्धकंवृद्धसंधानेवृद्धस्यभावकर्मणोः॥वार्धिकंत्राय
माणायांक्लीवंवर्षाभवेत्रिषु॥५६॥वालकोऽस्त्रीपारिहार्य्येत्रिषुस्यादंगुरीयके॥वितर्कस्तुपुमा
नूहेसंशयेचनिगद्यते॥५७॥विपाकःपचनेस्वादेकर्मणोविसदृक्फले॥विवेकस्यांजलद्रोण्यां
पृथग्भावविचारयोः॥५८॥वृश्चिकश्चद्रुणोराशौश्शुककोटौषधीभिदोः॥वृषांकःशंकरेसाधौभ
ल्लातकमहत्वयोः॥५९॥वैजिकंशिग्रुतैलेस्याद्धेतौसद्योऽङ्कुरेतुना॥शलाकाशल्यमदनशारि
काशाल्लकीषुच॥६०॥छत्रादिकाष्ठीशारयोःशल्लकीपश्नुवृक्षयोः॥शम्बूकोगजकुम्भान्तेघोङ्केच
शूद्रतापसे॥६१॥जलजन्तुविशेषेचशम्बुकाननपुंसकम्॥शंखकम्बलयेकम्बावस्त्रीपुंसिशि
रोरुजि॥६२॥शार्ककःस्याद्दुग्धफेनशर्करापिण्डयोःपुमान्॥शिशुकःशिशुमारेस्याद्बालकोलू
पिनोरपि॥६३॥शीतकःशीतकालेचसुस्थितेदीर्घसूत्रिणि॥शूककःप्रावटेपिस्याद्रसेपिपरिकी

मेदि०
१०

(८१)

र्तितः॥६४॥सस्यको मणिभेदेऽसौ सम्यकौ मेलकेरतौ॥सम्याकस्तर्के केघष्टे त्रिषु ना चतु
रङ्गुले॥६५॥स्यमीकानीलिकायां स्त्री स्यमीको नाकुवृक्षयोः॥स्वस्तिको मंगलद्रव्ये चतुष्क
गृहभेदयोः॥६६॥सरकोऽस्त्री सीधुपाने सीधुपात्रेक्षुसीधुनोः॥अच्छिन्नाध्वगपङ्क्तौ च सा
यकः शरखड्गयोः॥६७॥स्थासकः पुंसि चार्चिक्ये जलादेरपि वुद्बुदे॥सूचकः सीवनद्रव्ये बो
धके पिशुने श्वुनि॥६८॥ओतौ काके सूतकोऽस्त्री पारदे नद्धयोर्जवौ॥सूदाकुर्नानिले वज्रे ज्व
लने प्रतिसूर्य्यके॥६९॥सेवकस्तु प्रसेवे ना वाच्यलिंगोनुजीविनि॥सेचकः स्यात्पुमान्मेघे
वाच्यलिंगस्तु सेक्तरि॥७०॥सैनिकः सैन्यरक्षे च स्यात्सेनासमवेतके॥हारकः कितवे चौरे ग
द्यविज्ञानभेदयोः॥७१॥कुडुक्को वाद्यभेदे च मत्तदात्यूहपक्षिणि॥हेरुको बुद्धभेदे स्यान्महाका १०
लगणेपि च॥७२॥क्वचतुः भवेदलिमको भेके पिके लोपद्मकेसरे॥मधूकेऽप्यथालिपको स्त्र

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com